

INSTITUTUL DE ȘTIINȚE ALE EDUCAȚIEI

Cu titlu de manuscris
C.Z.U: 316.356.2.(478)(043.2)

CAZACU DANIELA

**REPREZENTAREA SOCIALĂ A FAMILIEI
CONTEMPORANE ÎN REPUBLICA MOLDOVA**

511.03 - PSIHLOGIE SOCIALĂ

Autoreferatul tezei de doctor în psihologie

CHIȘINĂU, 2018

Teza a fost elaborată în Sectorul *Asistența Psihologică în Educație*, Institutul de Științe ale Educației din Chișinău.

Conducător/Consultant științific:

BOLBOCEANU Aglaida – doctor habilitat în psihologie, profesor cercetător

Referenți oficiali:

1. **RACU Jana** – doctor habilitat în psihologie, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova;
2. **COJOCARU Natalia** – doctor în psihologie, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova.

Componenta Consiliului Științific Specializat:

1. **BUCUN Nicolae - președinte**, doctor habilitat în psihologie, profesor universitar, Institutul de Științe ale Educației;
2. **PALADI Oxana – secretar științific**, doctor în psihologie, conferențiar universitar, Institutul de Științe ale Educației;
3. **CUZNEȚOV Larisa** – doctor habilitat în pedagogie, profesor universitar, UPS „I. Creangă”;
4. **MALCOCI Ludmila** – doctor habilitat în sociologie, profesor cercetător, Institutul de Cercetări Juridice și Politice;
5. **VASIAN Tatiana** – doctor în psihologie, LUMOS.

Susținerea va avea loc la data 29.06.18, ora 10⁰⁰ în ședința Consiliului științific specializat D 38.511.03- 02, din cadrul Institutului de Științe ale Educației, mun. Chișinău, str. Doina 104, sala 212.

Teza de doctor și autoreferatul pot fi consultate la biblioteca Institutului de Științe ale Educației și la pagina web a CNAA (www.cnaa.md).

Autoreferatul a fost expediat la 29.05 2018.

Secretar științific al Consiliului Științific Specializat
doctor în psihologie, conferențiar universitar

Paladi Oxana

Conducător științific
doctor habilitat în psihologie, profesor cercetător

Bolboceanu Aglaida

Autor

Cazacu Daniela

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și importanța problemei abordate. Familia, în opinia multor cercetători, este o formă complexă de relații biologice, sociale, materiale și spirituale între oameni legați prin căsătorie, sânge sau adopție. Mai multe cercetări [16, 18, 30, 12] ne comunică faptul că familia este principala instituție care are drept scop educarea și socializarea tuturor celor care provin din ea. Tot ce se educă în familie, se potențează și influențează viața de mai departe a ființei umane. Fiind o structură socială, familia se dezvoltă odată cu dezvoltarea societății și se modifică în raport cu ea [39], iar fenomenele sociale își lasă continuu amprenta asupra familiei.

Problema cercetării este generată de numeroase probleme și provocări ancorate în prefacerile care au marcat societatea din Republica Moldova și de specificul dezvoltării acesteia .

În Republica Moldova, trecerea de la economia de piață a fost și continuă să rămână un proces complex, tensionat și tensionant, populația fiind expusă la fluctuații, puternice și imprevizibile în același timp, sub mai multe aspecte: de la cele socioeconomice, care au avut repercusiuni asupra modului de viață, până la cele psihomorale, care au restructurat convingerile despre viață [12].

O serie de factori extrinseci (devalorizarea căsătoriei și accentul deplasat pe aspectul material în întemeierea familiei, liberalizarea relațiilor sexuale, independența economică) și intrinseci (schimbarea rolurilor în familie, relațiile libertine dintre parteneri, scăderea natalității, scăderea fertilității, creșterea numărului de copii născuți în afara căsătoriei) marchează, la etapa actuală, familia din Republica Moldova [28]. Studiile din domeniu arată, în această ordine de idei, că Moldova este unul din liderii din Europa în privința ratei divorțurilor [50]. Astfel, creșterea ratei șomajului, a numărului de familii marcate de migrație, a nivelului sărăciei, dar și absența politicilor orientate spre progresarea instituției familiei, implică o scădere a nivelului de apreciere a familiei și căsătoriei ca valoare a societății, condiționând și modificarea strategiilor de supraviețuire, a modelelor culturale la care aderă familia și a practicilor cotidiene [19].

În condițiile unor transformări complexe și profunde, a crizei de care este afectată familia contemporană, apare necesitatea descoperirii, prin investigații, a reprezentării sociale a familiei, pentru că, în funcție de acestea, poate fi prognozată situația familiei în Republica

Moldova. Anume reprezentarea socială a familiei, calitatea și structura acesteia determină situația de mai departe a familiei și deci a societății în întregime.

Având în vizor familia ca valoare primară a societății, tendințele ei de dezvoltare și statutul actual, ne-am propus să cercetăm familia contemporană prin prisma reprezentării sociale, aceasta definindu-se drept ansamblu organizat de informații, opțiuni, atitudini și opinii în privința unui obiect / fenomen dat [1]. Cunoscând conținutul reprezentării sociale a familiei, pot fi înțelese tendințele generale ale familiei contemporane, pot fi identificate valorile cu care se asociază familia pentru populația din Republica Moldova.

Într-un context socio-economic, cum este cel al Republicii Moldova, care dinamizează reprezentarea socială a familiei, studiul acestora pentru diverse categorii de vârstă, gen, mediu de proveniență și studii este nu doar motivat, ci și absolut necesar. Sub aspect științific, necesitatea studiului motivează actualitatea lucrării, a cărei autenticitate este susținută de metodologia aplicată pe o stare reală de fapt.

Descrierea situației în domeniul de cercetare. Serge Moscovici, recunoscut ca *cel mai important și mai creativ gânditor din psihologia socială contemporană* publică lucrarea intitulată *La psychanalyse, son image et son public*. [47, p. 211]. Astfel, anul 1961, devine cu siguranță, momentul în care au fost puse fundamentele conceptului de reprezentare socială [48]. Pe parcurs, interesul față de teoria reprezentărilor sociale și posibilitățile utilizării acestora cunoaște o creștere majoră. Apar o serie de lucrări ce tratează: reprezentarea socială a copilăriei subsemnată de către M.-J. Chombart de Lauwe, [43], reprezentarea sexualității de către W. Doise și M Weinberger [45], reprezentarea rolurilor de sex de J.-C. Deschamps, Doise [44] ș.a. [apud 36].

Bibliografia domeniului privind reprezentarea socială a familiei de după anii 2000 conține un număr relativ redus de studii [53, 52, 51, 3, 8]. Remarcăm studiul realizat de către cercetătoarea Larisa Cuznețov, care a investigat orientările valorice ale adolescenților privind familia [21, 18].

Studiile axate pe reprezentarea socială a familiei în Republica Moldova lipsesc, iar problematica domeniului este abordată de cercetători doar tangențial, în funcție de domeniul mai larg sau adiacent cercetării, punând accent în special pe cercetarea opiniilor, valorilor, atitudinilor, percepțiilor privind familia [27, 13 11]. Această situație generează **problema științifică**, care constă în deficitul de informație științifică referitor la familie în condițiile modificării intense a acesteia.

În acest context, **scopul cercetării** rezidă în identificarea elementelor constitutive ale reprezentării sociale a familiei la populația din Republica Moldova, din perspectiva diferențelor de vârstă, de gen, a mediului de proveniență și a studiilor, cât și depistarea posibilităților de dezvoltare a respectivului construct prin intervenția de tip psihosocial.

Obiectivele tezei: cercetarea și elaborarea fundamentelor teoretice cu privire la familie și reprezentarea socială; determinarea conținutului reprezentării sociale a familiei în Republica Moldova; determinarea posibilităților de influență cu impact pozitiv asupra elementelor periferice a RS a familiei la adolescenți prin modelarea unor episoade de schimbare a practicii sociale aplicând un program de intervenție psihologică; formularea concluziilor finale privind conținutul actual al reprezentării sociale a familiei în Republica Moldova și posibilitatea de influențare și îmbogățire a conținutului ei.

Metodologia cercetării științifice. În procesul investigației științifice a fost aplicat un ansamblu de metode *generale*: informarea, documentarea științifică, analiza și sinteza datelor obținute, concluzionarea și metode *speciale* de investigație a reprezentării sociale: metoda asociației libere [apud 15, p. 56-82]; tehnica prototipic-categorială [apud 14, p. 111]; metoda trierilor ierarhice succesive [apud 38, p. 352]; inducția prin scenariu ambiguu [46, p.7-21]. Realizarea investigației științifice a avut loc în perioada 2012-2014, iar în studiu au fost implicate 663 de persoane selectate aleatoriu, cu vârsta cuprinsă între 17 și 50 de ani, ținând cont de variabilele: vârsta subiecților, genul, mediul de proveniență și nivelul de instruire.

Noutatea și originalitatea științifică a rezultatelor obținute rezidă în efectuarea unei analize structural-funcționale a reprezentării sociale a familiei, evidențierea formelor și tipurilor și funcțiilor ei. A fost argumentată semnificația conceptelor de reprezentare socială, nucleul central, elemente periferice, practici sociale pentru cercetarea familiei contemporane. Prin aplicarea a metodelor clasice de investigare a reprezentării sociale a familiei, a fost determinat conținutul reprezentării sociale a familiei contemporane. A fost elaborat, aplicat și validat un program de intervenție psihologică bazat pe modelarea unor episoade de schimbare a practicii sociale – instrument de natură psihosocială care poate fi utilizat în scop de dezvoltare a reprezentării sociale a familiei.

Problema științifică importantă soluționată constă în faptul că a fost identificat conținutul reprezentării sociale a familiei pentru populația Republicii Moldova din perspectiva diferențelor de vârstă, gen, a mediului de proveniență și a studiilor și demonstrată

experimental posibilitatea de influență a elementelor periferice ale reprezentării sociale a familiei la adolescenți prin programul de intervenție psihologică.

Importanța teoretică a cercetării constă în prezentarea unui design deosebit a reprezentării sociale a familiei, completarea câmpului teoretic cu informație științifică nouă referitoare la conținutul reprezentării sociale a familiei la populația din Republica Moldova din perspectiva diferențelor de vârstă, de gen, a mediului de proveniență și nivelul de educație și stabilirea posibilităților de influență/modificare a unor elemente constitutive ale reprezentării sociale a familiei prin modelarea unor episoade de schimbare a practicii sociale.

Valoarea aplicativă a lucrării. Rezultatele obținute, despre elementele constitutive ale reprezentării sociale a familiei la variabilele vârstă, gen, mediu de proveniență și nivel de educație pot fi aplicate ca bază pentru elaborarea politicilor sociale referitor la familie (educația familiei, planificarea familiei, școala familiei). Programul poate servi drept bază pentru elaborarea altor programe de intervenție psihosocială. Rezultatele investigației experimentale, programul de intervenție psihologică este util psihologilor școlari, cadrelor didactice și psihologilor consilieri, la fel poate fi propus profesorilor care predau educația civică în ciclul gimnazial și liceal.

Rezultatele științifice principale înaintate spre susținere:

Conținutul reprezentării sociale a familiei prezintă elemente comune, dar și elemente individuale, atât în nucleul central, cât și în zona periferică, la toți subiecții supuși investigației, indiferent de gen, vârstă, nivel de studii și medii de proveniență.

Conținutul reprezentării sociale a familiei la adolescenți se axează pe doi vectori: vectorul ce corelează cu reprezentarea socială a familiei ca instituție socială; vectorul ce corelează cu reprezentarea socială a familiei ca realitate psihologică, asociindu-se cu structuri de tipul: *casă, bani, copii* etc.

Prin intermediul unui program de intervenție psihologică, care urmărește modelarea unor episoade de schimbare a practicii sociale, în timp, am obține influență cu impact pozitiv asupra elementelor periferice a reprezentării sociale a familiei la adolescenți.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele obținute au fost puse în practică în cadrul activităților promovate cu psihologii practicieni din nordul Republicii Moldova în cadrul Proiectului de cercetare științifică aplicativă, finanțat de AȘM cu titlul „*Cercetarea funcționalității familiilor din Republica Moldova și elaborarea mecanismelor de reajustare psiho-socială a acestora în contextul integrării europene*”, activităților de consiliere

psihologică oferite prin intermediul site-ului www.psyconsult.usarb.md, predarea la cursuri de formare continuă pentru psihologii școlari dar, și pentru cadrele didactice.

Aprobarea rezultatelor. Rezultatele investigației au fost discutate și aprobate în cadrul ședințelor Sectorului Asistență Psihologică în Educație, Institutul de Științe ale Educației, or. Chișinău. La fel, unele aspecte ale cercetării au fost puse în discuție în cadrul întrunirilor, meselor rotunde, work-shopurilor, conferințelor științifice.

Publicații la tema tezei. Conținutul lucrării este reflectat în lucrări științifice, dintre care 1 monografie științifică colectivă, 2 articole în reviste științifice de specialitate categoria C, 7 articole în culegeri de lucrări ale conferințelor naționale și internaționale, 1 teză (rezumat) la for științific.

Volumul și structura tezei. Teza este alcătuită din introducere, 3 capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 203 titluri, 7 anexe, 140 de pagini text de bază, 42 tabele și 25 figuri.

Cuvintele – cheie. Reprezentare socială, nucleu central, elemente periferice, practici sociale, familia contemporană, familia din Republica Moldova, modificarea reprezentării sociale, practici sociale, adolescența.

CONȚINUTUL TEZEI

În *Introducere* este prezentată și argumentată actualitatea și importanța temei abordate, descrierea situației în domeniu de cercetare; Sunt formulate problema cercetării, scopurile, obiectivele, noutatea și originalitatea științifică a cercetării. La fel sunt elucidate și semnificația teoretică a lucrării, valoarea aplicativă a lucrării și problema științifică importantă soluționată în cercetare; Este prezentată aprobarea rezultatelor cercetării cât și sumarul compartimentelor tezei.

În *Capitolul 1 - Premise teoretice ale investigației reprezentării sociale a familiei* - se face o prezentare de ansamblu a teoriilor privind familia, tipurile de familii, funcțiile familiei, familia tradițională și cea contemporană, restructurări ale familiei contemporane. Este trecut în revistă și conceptul de reprezentare socială, incluzând concepte teoretice, formarea și funcționarea reprezentării sociale, funcțiile reprezentării sociale, structura reprezentării sociale, familia ca obiect al reprezentării sociale, cât și fazele de transformare a reprezentării sociale. A. Stănoiu și M. Voinea, subliniind importanța familiei în structurarea societății, o definesc drept nucleul instrumental fundamental al structurii sociale mai largi, în sensul că toate celelalte instituții depind de influențele acesteia [32, p.11]. E. Stănciulescu consideră

familia „o unitate socială constituită din adulți și copii, între care există relații de filiație – naturală sau socială – indiferent de orice alte considerente” [31, p. 26]. D. Batâr definește familia drept „grup social realizat prin căsătorie, alcătuit din persoane care trăiesc împreună, au gospodărie casnică în comun, sunt legați prin anumite relații naturale biologice, psihologice, morale și juridice și care răspund unul pentru altul în fața societății” [2, p. 170].

G. Murdock accentuează aspectul economic și funcția reproductivă, definind familia drept grup social, caracterizat prin rezidență comună, cooperare economică și reproducție. Ea include adulți de ambele sexe, dintre care cel puțin doi au relații sexuale recunoscute social și unul sau mai mulți copii, proprii sau adoptați, pe care îi cresc și îi îngrijesc [apud 20, p.243].

Cercetătoarea și psihologul Larisa Cuznețov, în lucrarea sa *Filosofia practică a familiei* [17, p. 328] susține că familia ca valoare autentică umană, ca fenomen antropologic, ca instituție socială străveche evocă ideea unui spațiu existențial, axiologic și de filosofare extrem de important pentru om din variate perspective. Anume în familie se produc acele interacțiuni și procese complexe de devenire a personalității umane care își lasă amprenta asupra mentalității și conduitei individului, asupra modului de gândire, percepere și afirmare a sinelui, asupra sentimentelor cu care acesta va porni în lume. În familie omul învață a fi fericit, își elaborează criteriile de apreciere a condiției sale. Sub influența părinților se proiectează și se jalonează prioritățile valorice, se conturează propria viziune asupra vieții, se cunoaște esența și limitele libertății umane, se pun bazele filosofiei practice și ale capacităților de filosofare [17, p. 15].

Reprezentarea familiei reflectă spiritul timpului în care trăim, fiind un indiciu al necesităților social-economice, politice, specifice momentului istoric concret ale individului [54]. Prin urmare, conceptul ei este unul dinamic, variind de la o epocă la alta, de la o națiune la alta. În concepția lui Serge Moscovici, „reprezentările sociale reflectă un sistem de valori, de noțiuni și de practici relativ la obiecte, aspecte sau dimensiuni ale mediului social care permit nu numai stabilirea cadrului de viață al indivizilor și grupului, dar constituie, în mod egal, un instrument de orientare a percepției situației și de elaborare a răspunsurilor” [apud 34, p. 111; 155].

Renumitul profesor universitar A. Neculau, susține că „reprezentările sociale caracterizează un stil de conduită, un model de a comunica cu exteriorul, o orientare în lumea obiectelor și a faptelor, o operație de clasificare a acestora, o articulare la diferite sisteme

explicative, dar și un instrument cu ajutorul căruia actorii sociali își regizează raporturile reciproce, o articulare a personalității la contextul social, un mod de a face accesibilă lumea exterioară, de a-i înțelege pe alții, un sistem de credințe, un model explicativ, un mecanism prin care se formează impresii despre contextul social” [apud 37, p. 21].

J.-C.Abric, având în vedere caracterul funcțional al reprezentării sociale, definește reprezentarea socială drept „viziune funcționalistă asupra lumii; ea permite individului sau grupului să dea un sens conduitelor, să înțeleagă realitatea prin propriul sistem de referințe, deci să se adapteze, să-și definească locul” [apud 34, p.112].

Pascal Molinere definește reprezentările sociale ca metasisteme suprapuse sistemelor de cunoștințe omenești, elaborate social, menite să ofere „grile de lectură a realității”, ele reprezentând categorii de cunoștințe cu funcționalități sociale, posibilități de a acționa în lumea socială” [25, p. 299]. El atenționează asupra unei interacțiuni continue dintre obiect și subiect care apare ca un element central al unei reprezentări sociale. La baza formării și funcționării unei reprezentări sociale se află două procese de bază: **obiectificarea** și **ancorarea** [47].

În opinia D. Jodelet, „reprezentarea socială desemnează o formă de cunoaștere specifică, o știință a sensului comun, al cărei conținut se manifestă prin operații, procese generative și funcționale socialmente însemnate. Ea desemnează în sens larg, o formă de gândire socială. Reprezentările sociale sunt modalități de a gândi practic [apud 48] orientate către comunicarea, înțelegerea și stăpânirea mediului social, material și ideal. Ele prezintă caractere specifice în plan de organizare a conținuturilor mentale și logice [48, p. 316]. Flament consideră „că reprezentarea socială este un ansamblu organizat de cogniții relative la un obiect, împărtășite de membrii populației omogene în raport cu acest obiect” [apud 15, p. 62].

Putem concluziona, că reprezentarea socială exprimă o formă de cunoaștere particulară, o formă de gândire socială, care reprezintă categorii de cunoștințe, idei, opinii funcționaliste asupra lumii, un ansamblu de credințe și convingeri, un sistem, un aparat prin care se creează, se alcătuiesc și se modelează impresii, păreri, opinii despre mediul social și care contribuie la o mai bună percepție și înțelegere a realității înconjurătoare.

În opinia lui Serge Moscovici, obiectificarea reprezintă „materializarea” unei abstracții, transformarea unui concept într-o imagine familiară, reproducerea unei noțiuni în plan iconic [apud 14, p. 195]. Ancorarea la rândul ei, desemnează inserția unei științe în ierarhia valorilor

sociale, transformând-o într-un instrument cu care omul este obișnuit și poate opera [40, p. 48 -50].

Esența ancorării constă în transformarea a ceva nefamiliar, necunoscut în sistem de reprezentări, ancorarea reprezentând amplificarea procesului de obiectificare.

Potrivit lui J.- C. Abric, orice reprezentare socială se organizează în jurul unui nucleu central [40, 41, 42]. Nucleul central apare ca element de bază, primordial, al reprezentării, pentru că el determină atât semnificația, cât și organizarea reprezentării [apud 26, p. 136]. În jurul nodului central se organizează elementele periferice. Ele sunt într-o relație directă cu acesta, prezența, ponderarea, valoarea și funcția lor fiind determinată de nucleul central [apud 26, p. 141]. Deși este periferic, acest sistem are un rol important în constituirea semnificației reprezentării sau în justificarea acesteia [40, p. 93].

Procesul de transformare a reprezentării sociale însă decurge extrem de dificil, caracterizându-se prin prezența unui număr mare de obstacole: de la refuzul din ignoranță până la homeostazie, obișnuință, nesiguranță sau simțul competenței și al vanității. Aceste obstacole induc, în opinia lui Adrian Neculau, o stare de tensiune psihologică la nivelul fiecărui membru al colectivității, un sentiment oarecum confuz, dublat de anxietate și o oarecare nostalgie după trecut [apud 33, p.174]. Procesul de transformare a reprezentării sociale se poate produce numai în cazul în care apar noi practici sociale. M. Curelaru susține, în acest sens, că practicile sunt cele care modelează reprezentarea socială și ideologiile asumate de indivizi; ele sunt primele care apar în câmpul social și determină, prin acumulare, modificarea reprezentării sociale [apud 35, p.85].

În *Capitolul 2- Studiul reprezentării sociale a familiei în contextul schimbărilor socio-economice din Republica Moldova*- este prezentat designul experimental și metodologia cercetării.

În studiu au fost implicate 663 de persoane selectate aleatoriu, cu vârsta cuprinsă între 17 și 50 de ani. Scopul cercetării constă în indentificarea conținutului reprezentării sociale a familiei ca celulă de bază în societatea contemporană din Republica Moldova. Dimensiunile studiului înscriu valorile și aspectul estetic, cercetarea urmând să ofere date cu privire la ideile, idealurile, valorile, atitudinile, credințele populației din Republica Moldova a familiei. Or reprezentările sociale sunt „sisteme de noțiuni, valori și practici relative la obiecte, instrumente de orientare în perceperea situației” [14, p. 30].

Prin aplicarea metodelor clasice de investigare a reprezentării sociale a familiei precum: metoda asociației libere [apud 15, p. 56-82]; tehnica prototipic-categorială [apud 14, p. 111]; metoda trierilor ierarhice succesive [apud 38, p. 352]; inducția prin scenariu ambiguu [46, p.7-21]. Metoda asociației libere [apud 37, p. 56-82] și tehnica prototipic-categorială [apud 14, p. 111] au fost aplicate cu scopul identificării termenilor asociativi cuvântului inductor *familia* cât și realizarea unei congruențe între frecvența de apariție a termenilor asociativi și rangul apariției a acestora.

Următoarele metode precum: metoda trierilor ierarhice succesive [apud 38, p. 352]; inducția prin scenariu ambiguu [46, p.7-21] au fost aplicate cu scopul de a verifica conținutul nucleului central și organizarea elementelor periferice a reprezentării sociale a familiei identificate.

Demersul nostru analitic presupune, la prima etapă, prezentarea conținutului reprezentării sociale a familiei specifice întregului lot supus cercetării. La etapa a doua, prin metoda trierilor ierarhice succesive și a inducției prin scenariu ambiguu va fi verificată centralitatea nucleului central, obținut prin metoda asociației libere și tehnica prototipic-categorială pentru întregul lot investigațional. Următoarea etapă presupune analiza și prezentarea succesivă a datelor în funcție de vârstă, diferența de gen, mediul de proveniență (urban / rural) și nivelul de studii.

Analiza rezultatelor obținute, a permis conturarea conținutului reprezentării sociale a familiei din Republica Moldova pentru întregul lot antrenat în cercetare, rezultate ce pot fi vizualizate în tabelul 1.1.

Tab. 1. 1. Reprezentarea socială a familiei în Republica Moldova pentru întreg lot investigațional

ELEMENTE:			
CENTRALE		PERIFERICE	
prioritare	Auxiliare	supraactivate	normale
- copii	- griji, casă	- înțelegere	- libertate, bucurie
- bani	- probleme	- violență	- greutăți, concubinaj

La fel, a fost identificat conținutul reprezentării sociale a familiei pentru variabilele de vârstă, gen, mediu de proveniență și studii. Sunt elucidate și diferențele existente între genul feminin și cel masculin, dintre vârstele adolescență, tinerețe și adultă, dintre mediul urban și

cel rural și dintre cele patru tipuri de studii (medii, medii de specialitate, superioare incomplete, superioare complete).

Tab. 1. 2. Conținutul reprezentării sociale a familiei în dependență de vârsta subiecților

ELEMENTE:				
CENTRALE			PERIFERICE	
	prioritare	auxiliare	supraactivate	normale
Adolescenți	<i>bani</i>	<i>copii, sex</i>	<i>bucurie</i>	<i>despărțire, înțelegere</i>
	<i>probleme</i>	<i>casă</i>	<i>divorț</i>	<i>responsabilitate</i>
Tineri	<i>copii</i>	<i>griji, sex</i>	<i>răbdare</i>	<i>violență, bucurie</i>
	<i>bani</i>	<i>probleme</i>	<i>înțelegere</i>	<i>concubinaj, infidelitate</i>
Adulți	<i>copii</i>	<i>probleme</i>	<i>infidelitate</i>	<i>libertate</i>
	<i>muncă</i>	<i>bani</i>	<i>concubinaj</i>	<i>dragoste</i>

Drept ipoteză a fost formulată ideea existenței unor elemente distincte, dar și a unor elemente comune la diferite categorii de variabile. Astfel, la nivelul diferențelor de vârstă au fost identificate elemente comune la nivelul nucleului central (elemente centrale prioritare): *copii și bani*.

În continuare prezentăm conținutul reprezentării sociale a familiei pentru genul feminin și pentru genul masculin supus investigației.

Tab. 1. 3. Conținutul reprezentării sociale a familiei în dependență de genul subiecților

ELEMENTE:				
CENTRALE			PERIFERICE	
	prioritare	auxiliare	supraactivate	normale
Gen feminin	<i>copii</i>	<i>probleme</i>	<i>fericire</i>	<i>violență</i>
	<i>griji</i>	<i>bani</i>	<i>respect</i>	<i>infidelitate</i>
Gen masculin	<i>bani</i>	<i>probleme</i>	<i>greutăți</i>	<i>concubinaj</i>
	<i>sex</i>	<i>casă</i>	<i>violență</i>	<i>bucurie</i>

Atât pentru lotul investigațional feminin, cât și pentru cel masculin, în structura elementelor periferice, a fost identificat termenul asociativ *violență*. Cercetările recente susțin că migrația în masă ar fi una din cauzele violenței în familie, pentru că atunci când un membru al familiei este plecat peste hotare, celălalt adesea recurge la violență în raport cu copiii [49].

În continuare prezentăm conținutul reprezentării sociale a familiei pentru mediile de proveniență urban și rural supuse investigației.

Tab. 1. 4. Conținutul reprezentării sociale a familiei în dependență de mediul de proveniență a subiecților

ELEMENTE:				
CENTRALE			PERIFERICE	
	prioritare	auxiliare	supraactivate	normale
Mediul urban	<i>copii</i>	<i>probleme</i>	<i>înțelegere</i>	<i>bucurie</i>
	<i>bani</i>	<i>griji</i>	<i>violență</i>	<i>respect</i>
Mediul rural	<i>copii</i>	<i>bani</i>	<i>libertate</i>	<i>înțelegere</i>
	<i>probleme</i>	<i>casă</i>	<i>violență</i>	<i>greutăți</i>

La nivelul diferențelor de mediul de proveniență au fost identificate elemente comune la nivelul nucleului central, reprezentate de termenii *copii* cu o frecvență pentru mediul urban (FA = 185) iar pentru mediul rural (FA = 149). La nivelul elementelor periferice pentru lotul investigațional din mediul urban și rural am identificat termenul asociativ comun *violență* cu o frecvență de (FA =18) pentru mediul urban și (FA = 21) pentru mediul rural.

În continuare prezentăm conținutul reprezentării sociale a familiei în dependență de nivelul de studii a subiecților supuși investigației:

Tab. 1. 5. Conținutul reprezentării sociale a familiei în dependență de nivelul de studii a subiecților

ELEMENTE:				
CENTRALE			PERIFERICE	
	prioritare	auxiliare	supraactivate	normale
Studii medii	<i>bani</i>	<i>deprindere</i>	<i>violență</i>	<i>concubinaj</i>
	<i>copii</i>	<i>griji</i>	<i>ceartă</i>	<i>infidelitate</i>
Studii speciale	<i>probleme</i>	<i>muncă</i>	<i>despărțire</i>	<i>interese</i>
	<i>copii</i>	<i>bani</i>	<i>înțelegere</i>	<i>concubinaj</i>
Studii superioare incomplete	<i>copii</i>	<i>griji</i>	<i>bucurie</i>	<i>răbdare</i>
	<i>bani</i>	<i>probleme</i>	<i>respect</i>	<i>înțelegere</i>
Studii superioare	<i>copii</i>	<i>dragoste</i>	<i>înțelegere</i>	<i>căldură</i>
	<i>griji</i>	<i>responsabilitate</i>	<i>fericire</i>	<i>libertate</i>

La nivelul diferențelor de studii au fost identificate două elemente comune la nivelul nucleului central: *copii*, cu o frecvență maximă obținută pentru persoanele cu studii medii speciale (FA= 124) iar cea mai mică frecvență identificată la persoanele cu studii superioare (FA=25). Al doilea termen comun identificat este *bani* cu o frecvență maximă pentru persoanele cu studii superioare incomplete (FA=92).

Pentru toate variabilele investigaționale în calitate de termeni individuali, au fost identificate câteva asociații caracteristice unei singure categorii de respondenți. Astfel, termenul asociativ *muncă* a fost identificat la nivelul nucleului central doar la adulți. Termenul asociativ *răbdare* apare, la nivelul elementelor periferice, doar la lotul investigațional de vârstă tânără, iar termenul asociativ *despărțire* – doar la lotul investigațional cu studii medii speciale. Astfel, am demonstrat veridicitatea primei ipoteze prin care am presupus că conținutul reprezentării sociale a familiei prezintă elemente comune, dar și elemente individuale, atât în nucleul central, cât și în zona periferică, la toți subiecții supuși investigației, indiferent de gen, vârstă, nivel de studii și medii de proveniență.

Examinând rezultatele obținute pentru vârsta adolescență, am demonstrat veridicitatea celei de-a doua ipoteze: *conținutul reprezentării sociale a familiei la adolescenți se axează pe doi vectori: vectorul ce corelează cu reprezentarea socială a familiei ca instituție socială (1) și vectorul ce corelează cu reprezentarea socială a familiei ca realitate psihologică (2). Pornind de la realitatea socio-economică din Republica Moldova, e de presupus că la adolescenți poate fi depistată prezența vectorului 1 (familia ca instituție socială), care corelează cu asociațiile de tipul: casă, bani, copii ș.a. (vector care, de altfel, nu este specific acestei vârste)*. Astfel, în șirul de asociații evocate pentru termenul inductor *familia*, au fost identificați la adolescenți astfel de termeni asociativi ca: *bani* (FA = 90), *casă* (FA = 67), *copii* (FA = 75). E de menționat că în conținutul reprezentării sociale a familiei la adolescenți la nivelul nucleului central și în sistemul periferic au fost identificați termeni asociativi precum: *sex* (FA = 73), *despărțire* (FA = 19), *divorț* (FA = 11).

Identificarea unei serii de termeni asociativi cu o conotație mai mult negativă pentru *familie* (cum ar fi: *bani, violență, despărțire, divorț, concubinaj*), atât la nivelul nucleului central, cât și al elementelor periferice, pentru mai multe variabile supuse investigației, poate servi drept suport în elaborarea unui program de intervenție psihologică, care ar avea drept scop modificarea elementelor periferice ale reprezentării sociale.

În *Capitolul 3- Strategii de optimizare a reprezentării sociale a familiei din Republica Moldova*- sunt conturate scopul, obiectivele și ipotezele demersului experimental - formativ de modificare a reprezentării sociale a familiei la adolescenți prin modelarea unor episoade de schimbare a practicii sociale.

Astfel, scopul demersului formativ a constat în stabilirea conținutului RS a familiei la adolescenți cu evidențierea nucleului central și a elementelor periferice și a condițiilor/posibilităților de modificare a unor elemente, în special la nivel de cogniție. Ipoteza înaintată în cadrul demersului formativ a fost formulată în felul următor: *Conchidem că prin intermediul unui program de intervenție psihologică, care urmărește modelarea unor episoade de schimbare a practicii sociale, în timp, ar avea influență cu impact pozitiv asupra elementelor periferice a reprezentării sociale a familiei la adolescenți.*

Intenționând a demonstra existența posibilității de influență cu impact asupra reprezentării sociale a familiei, am selectat un lot experimental „fertil” din punct de vedere psihologic. Numita și vârsta „de aur”, adolescența este perioada vieții caracterizată prin schimbări profunde la toate dimensiunile. Este vorba despre schimbări, transformări, ce favorizează îmbogățirea experienței de viață, cristalizarea și stabilizarea valorilor, a idealurilor și a reprezentărilor.

Pentru demersul formativ, am selectat 40 de adolescenți de ambele genuri (12 adolescenți și 28 de adolescente) care și-au dat acordul de a participa la evaluarea pre-intervenție. Aceștia, la rândul lor au fost împărțiți în 2 grupuri: grupul experimental (GE) – 20 de adolescenți; grupul de control (GC) – 20 de adolescenți.

Grupului experimental i s-a aplicat un program de intervenție psihologică, cu scopul de a produce schimbări la nivelul cognițiilor adolescenților, urmând să producă și schimbări ale reprezentării sociale a familiei acestora. În urma promovării programului de intervenție psihologică, au fost aplicate repetat metodele și tehnicile de investigare a reprezentării sociale a familiei asupra ambelor grupe: grupul experimental și grupul de control după modelul planurilor experimentale pretest-posttest.

Tehnicile și metodele selectate pentru lucru cu adolescenții au fost inspirate din terapia rațional emotivă și teoriile cognitiv-comportamentală, rațional-emotivă și adaptate contingentului nostru.

Ședințele programului de intervenție psihologică au avut ca fundament următoarele metode și tehnici inspirate din terapia integrativă: *Identificarea și modificarea gândurilor*

negative și a comportamentelor aferente, Relaxare [22, p. 47-48], *Antrenamentul autogen* [29, p. 31-115], *Antrenamentul asertiv* [22, p. 59], *Reetichetarea, Conștientizarea propriei perturbări, Tehnica reanalizării unor comportamente-problemă, Tehnica imageriei rațional-emotive* [23, p. 47-50], *Jocul de rol, Sculptura familială* [24, p. 56-66].

Verificarea eficacității programului de intervenție psihologică aplicat adolescenților din grupul experimental a fost realizată prin crearea unui tabel din care se poate citi conținutul reprezentării sociale la nivelul nucleului central și a elementelor periferice pre și post intervenție.

Tab. 1.6. Frecvența și rangul apariției termenilor asociați cu cuvântul inductor *familia* pentru adolescenți din grupul experimental pre- și post-intervenție

	Rang înalt în apariție (elemente plasate pe primele locuri ale lanțului asociativ)	Rang scăzut în apariție (elemente plasate pe următoarele locuri ale lanțului asociativ)
Grup experimental pre-intervenție: Frecvență ridicată (mai mari sau egali cu 5,00)	Sex, bani, probleme, copii (<i>teme centrale</i>)	Responsabilitate, interese, iubire, bucurie, despărțire (<i>statut ambiguu</i>)
Grup experimental pre-intervenție: Frecvență scăzută (mai mici de 5,00)	Concubinaj, libertate, deprindere, greutăți, casă, griji, fericire (<i>statut ambiguu</i>)	Ceartă, gelozie, divorț, despărțire violentă (<i>teme periferice</i>)
Grup experimental post-intervenție: Frecvență ridicată (mai mari sau egali cu 5,55)	Sex, bani, probleme, copii (<i>teme centrale</i>)	Concubinaj, libertate, deprindere, compromis (<i>statut ambiguu</i>)
Grup experimental post-intervenție: Frecvență scăzută (mai mici de 5,55)	Casă, griji, comunicare, sprijin, ajutor, responsabilitate	Greutăți, valoare, cooperare, înțelegere (<i>teme periferice</i>)

După aplicarea întregului pachet de metode clasice de investigație a reprezentării sociale a familiei, am ajuns să facem o generalizare și să evidențiem care este reprezentarea socială a familiei la grupul experimental, grup care a suportat influențele prin intermediul programului formativ, dar și la grupul de control, care nu a participat la acest program de intervenție psihologică.

Tab. 1.7. Tabel comparativ privind reprezentarea socială a familiei la adolescenții din grupul experimental și grupul de control pre și post intervenție

Eatapa	Structura	Grup experimental	Grup de control
---------------	------------------	--------------------------	------------------------

investigațională	reprezentării sociale		
<i>Până la promovarea programului de intervenție psihologică</i>	Elemente centrale Prioritare	<i>Sex, bani</i>	<i>Sex, bani</i>
	Elemente centrale Auxiliare	<i>Probleme, copii</i>	<i>Copii, concubinaj</i>
	Elemente periferice Supraactivate	<i>Violență, divorț</i>	<i>Despărțire, violență</i>
	Elemente periferice Normale	<i>Ceartă, gelozie</i>	<i>Ceartă, conflict</i>
<i>După promovarea programului de intervenție psihologică</i>	Elemente centrale Prioritare	<i>Bani, sex</i>	<i>Sex, bani</i>
	Elemente centrale Auxiliare	<i>Copii, probleme</i>	<i>Copii, concubinaj</i>
	Elemente periferice Supraactivate	<i>Valoare, greutăți</i>	<i>Despărțire, violență</i>
	Elemente periferice Normale	<i>Înțelegere, cooperare</i>	<i>Ceartă, conflict</i>

Analizând tabelul 1.7., observăm că schimbări la nivelul elementelor periferice a reprezentării sociale a familiei la adolescenți pot fi identificate la grupul experimental care a participat la programul de intervenție psihologică. Astfel, elementele periferice supraactivate ca *violență* și *divorț*, identificate la grupul experimental până la promovarea programului de intervenție psihologică, au fost înlocuite de termenii *valoare* și *greutăți*. Elementele periferice normale, precum *ceartă* și *gelozie*, au fost înlocuite cu termenii *înțelegere* și *cooperare*.

Examinând rezultatele obținute pentru grupul de control, observăm că reprezentarea socială a familiei a rămas neschimbată, fapt ce ne confirmă repetat validitatea programului de intervenție psihologică propus în cadrul tezei de doctor. Schimbări nesemnificative s-au înregistrat la nivelul frecvențelor termenilor asociativi *familiei*, aceștia la rândul lor rămânând neschimbați.

Considerăm că un rol deosebit de important în transformarea elementelor periferice a reprezentării sociale a familiei la adolescenți l-au jucat modelările sau așa-numitele simulări ale unor situații oferite adolescenților sub forma unor studii de caz, acestea influențând nemijlocit practicile sociale pe care le posedă adolescentul.

Cu scopul consolidării celor asimilate în cadrul ședințelor programului de intervenție psihologică, adolescenților li se oferea câte o *temă pentru acasă*, o însărcinare prin care se sporea durabilitatea efectelor post-ședință. La fel, au fost organizate întâlniri ale adolescenților din grupul experimental cu familii de succes, care și-au împărtășit experiențele lor de viață familială cu referire la rolurile conjugale, repartizarea acestora, importanța comunicării în familie și familia ca valoare a societății contemporane.

Noi am intenționat să demonstrăm că reprezentarea socială a familiei la adolescenți poate fi influențată în termen scurt și putem afirma că aceste modificări s-au produs în special la nivel de cogniții.

Rezumând, putem afirma că ipoteza înaintată în cadrul demersului formativ precum că *prin intermediul unui program de intervenție psihologică, care urmărește modelarea unor episoade de schimbare a practicii sociale, în timp, ar avea influență cu impact pozitiv asupra elementelor periferice a reprezentării sociale a familiei la adolescenți s-a adevărit.*

Experimental, am demonstrat că prin modelarea unor episoade de schimbare a practicilor sociale pot fi influențate elementele periferice ale reprezentării sociale a familiei la adolescenți. Acuma rămâne să presupunem cum, cine, unde și în ce măsură ar putea modela aceste episoade de practici sociale așa ca ele să aibă un impact pozitiv asupra reprezentării sociale a familiei la adolescenți, îndeosebi dacă reprezentarea socială a familiei este denaturată.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Rezultatele obținute în cadrul cercetării științifice ne-au determinat să formulăm următoarele concluzii cu caracter general:

1. Reprezentările sociale sunt ansambluri socio-cognitive, care au drept scop influențarea valorilor, percepțiilor, normelor, ideilor ce predomină în societate, îndeplinind funcții precum: cognitivă, identitară, de orientare și justificativă.
2. Reprezentările sociale dispun de o structură a organizării interne: un nucleu central stabil ce îmbină în sine informație despre normele și valorile societății sau persoanei și elementele periferice, care joacă un rol important în elaborarea semnificației reprezentării.
3. Procesul transformării reprezentării sociale este unul dificil și include în sine următoarele faze: de emergență, stabilitate și transformare.

4. Prin noțiunea de practici sociale presupunem o schemă de comportament, care poate fi atribuită unei situații. Schimbarea reprezentării sociale e posibilă doar în cazul apariției unor noi practici.
5. Familia este un grup social unit prin căsătorie, alcătuit din două și mai multe persoane care conviețuiesc împreună și au la baza relațiilor legături biologice, psihologice, spirituale și juridice [10, p. 59-62].
6. Familia îndeplinește mai multe funcții care stau la baza funcționalității acesteia. Dintre funcțiile familiei amintim cea reproductivă, economică, educativă și comunicativă.
7. Orice reprezentare este centrată pe un anumit obiect social, însă nu orice obiect social poate fi calificat ca obiect al reprezentării sociale. Pentru aceasta, obiectul social trebuie să dispună de mai multe caracteristici [4, p. 174-189].
8. Familia poate fi calificată ca obiect al reprezentării sociale, ea având un rol important în definirea identității fiecărui membru al ei. Reprezentarea socială dispune de o influență atât asupra dinamicii, cât și asupra interacțiunii intra-și extra-familială [4, p. 174-189].
9. Reprezentarea socială a familiei contemporane din Republica Moldova, pentru întregul lot investigațional supus cercetării este alcătuit din termenii: *copii, bani, înțelegere și violență* [8, p. 12-16].
10. O serie de asociații evocate de întregul lot experimental, identificate în calitate de *nucleu central*, au devenit valabile pentru mai multe categorii (variabile) ale cercetării. Astfel, putem menționa asociația *bani*, care a fost regăsită la adolescenți, tineri, la cei din mediul urban și la cei cu studii medii și studii superioare incomplete. Asociația *sex*, este caracteristică adolescenților și persoanelor de gen masculin. Asociația *copii*, este valabilă pentru aproape toate variabilele cercetării, ne fiind identificată în calitate de nucleu central doar la adolescenți și la persoanele de genul masculin [5, p. 63-69; 6, p. 43-50, 7, p. 35-42.].
11. Reprezentarea socială a familiei la adolescenți este constituită din termenii asociativi: *bani, probleme, bucurie și divorț*. Rezultatele obținute ne-a impulsionat la elaborarea, implementarea și validarea unui program de intervenție psihologică care a avut ca scop determinarea condițiilor/ posibilităților de modificare a unor elemente, în special la nivel de cogniție.

12. Modelarea unor episoade de schimbare a practicilor sociale a avut un impact pozitiv asupra elementelor periferice ale reprezentării sociale a familiei la adolescenți. Considerăm terapia integrativă și anume tehnicile preluate din terapiile cognitiv-comportamentală și rațional-emoțională oportune pentru bază a programului, din motivul că metodele ce le oferă aceste terapii au tangențe directe cu ceea ce numim noi practici sociale [9, p. 197-201.].
13. În urma promovării programului de intervenție psihologică aplicat asupra a 20 de adolescenți din grupul experimental, am putut constata anumite modificări la nivelul elementelor periferice ale reprezentării sociale a familiei, acest lucru datorându-se promovării unui spectru larg de ședințe, care au avut ca obiectiv schimbarea practicilor sociale. Reprezentarea socială a familiei la adolescenții ce au participat la program a obținut o conotație mult mai pozitivă.
14. Programul de intervenție psihologică cu scopul modificării reprezentării sociale a familiei prin schimbarea practicilor sociale la adolescenți este unul lucrabil și recomandabil. Programul aplicat a fost axat pe învățarea unor noi strategii cognitiv-comportamentale și rațional-emoționale, care vor ajuta adolescentul să facă față provocărilor societății contemporane. Lucrul cu sistemul valoric al adolescentului, lucrul cu competențele comunicative, cunoașterea diferențelor gender, învățarea strategiilor de diminuare a conflictului au facilitat modificarea reprezentării sociale a familiei la adolescenți. Rezultatele investigației repetate au demonstrat eficacitatea și utilitatea programului de intervenție psihologică. Atunci când se pune în discuție subiectul modificării reprezentării sociale, Rouquette și Flament [apud 14, p. 193] atenționează asupra a 2 condiții esențiale. În cazul nostru, conform condiției a 2-a de transformare a reprezentării sociale, *implicarea actorilor sociali*, adolescenții din grupul experimental, care au și avut rol de actori sociali, au manifestat interes deosebit pentru modificarea practicilor. Acest fenomen s-a observat la toate cele trei dimensiuni, deci s-a produs *identificarea personală* (prin activitățile: „Puterea gândurilor”, „Ghicește emoția”, „Istории familiale” ș.a.), a fost *valorizat obiectul reprezentării sociale*, în cazul nostru familia (prin activitățile: „Sculptura familiei”, „Piramida valorilor”, „Colajul familiei” ș.a.) și *percepția posibilităților de acțiune în vederea modificării practicilor sociale* (prin activitățile: „Gânduri periculoase”, „Războiul locurilor”, „Scaunul gol”, „Ritualurile familiale”).

15. Schimbarea reprezentării sociale a devenit posibilă prin modelarea practicilor sociale, iar în urma acestei transformări și acceptării a unor practici noi, adolescenții au fost capabili să mențină concordanța între ceea ce gândesc și ceea ce fac. Au fost capabili să reducă din tensiunile provocate de instituirea unor momente necunoscute pentru ei, ca rezultat să recurgă la o variantă nouă, deosebită a respectului de sine.

16. Sintetizând rezultatele științifice, putem afirma că scopurile și obiectivele înaintate în cadrul tezei de doctorat au fost realizate, conținutul reprezentării sociale a familiei contemporane din Republica Moldova a fost identificat, fapt ce ne-a permis elaborarea, aplicarea și validarea programului de intervenție psihologică. La fel, menționăm că programul propus de noi în cadrul tezei de doctorat poate fi util psihologilor școlari, cadrelor didactice și angajaților centrelor comunitare care lucrează cu adolescenții, asistenților sociali comunitari și consilierilor- psihologi care realizează consilierea adolescenților.

Rezultatele studiului teoretico-practic ne-au impulsionat la înaintarea următoarelor recomandări la nivel macro- și microsocial:

1. Elaborarea unor strategii statale de colaborare a instituțiilor de învățământ, a administrației locale, a instituțiilor medicale, cu scopul promovării și susținerii sistemului familial în Republica Moldova.

2. Elaborarea politicilor socio-educăționale specifice, cu scopul promovării și valorificării familiei în rândul adolescenților și a tinerilor din Republica Moldova.

3. Promovarea și implementarea parteneriatului dintre instituțiile de învățământ, administrația locală, familie și comunitate cu scopul formării, consolidării a unei reprezentări sociale a familiei pozitive față de căsătorie și familie.

4. Eficientizarea activității de promovare a familiei complete în Republica Moldova prin intermediul mass-media. Elaborarea spoturilor publicitare prin care s-ar evidenția rolul și locul familiei în societatea contemporană a Republicii Moldova.

5. Crearea la nivel municipal a unei *Școli a familiei* – program de educație pentru viitorii părinți, cât și pentru tinerii părinți.

6. Elaborarea și implementarea unui curs specific în școală, dedicat vârstei adolescente, prin care aceștia s-ar familiariza cu conceptele teoretice de bază privind cuplul, căsătoria, familia dar și ar învăța unele momente practice precum: semnificația diferenței de

gen, rolurile familiale, responsabilitatea în cadrul familiei– teme care ar condiționa la apariția unor practici sociale noi în comportamentul adolescentului.

7. Implementarea programului de intervenție psihologică pentru adolescenți, în special ai claselor liceale, cu scopul promovării familiei, dar și a formării în timp a unei reprezentări sociale pozitive a familiei.

8. Recomandăm implementarea programului de intervenție psihologică elaborat de noi în cadrul acestei teze de doctor instituțiilor preuniversitare, dar și acelor instituții care au drept obiectiv promovarea familiei ca valoare, educarea tinerei generații și școala tinerilor părinți.

9. Recomandăm extinderea cercetării reprezentării sociale a familiei în Republica Moldova pe un lot experimental mai mare, pentru a identifica reprezentarea socială a familiei în diferite regiuni ale Republicii Moldova.

BIBLIOGRAFIE

1. Abric J.-C. Analiza structurală a reprezentării sociale. În: Metodologia științelor socioumane. Iași: Polirom, 2007, p. 450–472.
2. Batâr D. Familia în dinamica societății. Sibiu, 2004. 170 p.
3. Bogdea D. Reprezentări ale adolescenților contemporani despre familie. În: Aspecte psihopedagogice ale curriculumurilor de educație a părinților în Republica Moldova: Conf. șt-practică intern. Chișinău: UPS „Ion Creangă”, 2005. p. 197-201.
4. **Cazacu D.** Familia ca obiect al reprezentării sociale. În: Familia în spațiul reprezentărilor sociale: definiții, concepții, reflecții. Bălți.: Tipografia Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți, 2016, p. 174-189.
5. **Cazacu D.** Reprezentarea socială a familiei: diferențe de gen. În: Psihologie, Pedagogie specială, Asistență socială, 2016, nr 4(45), p. 63-69.
6. **Cazacu D.** Reprezentarea socială despre familie – ansamblu de informații, credințe și opinii ale tinerilor din Republica Moldova. În: Psihologie, 2016, nr 1/2, p. 43-50.
7. **Cazacu D.** Reprezentarea socială despre familie – ansamblu de informații, credințe și opinii ale tinerilor din Republica Moldova. În: Preocupări contemporane ale științelor socio-umane: Materialele Conf. Șt. Intern. prilejuate aniversării a 15 ani de la fondarea Fac. Psihologie, Științe ale Educației și Asistență Socială, ed. a 6-a. Mentalități ale societății în transformare, 11-12 dec., 2015. Chișinău, 2016, vol. 2, p. 35-42.
8. **Cazacu D.** Reprezentări sociale despre familia contemporană în Republica Moldova. În: Tradiție și inovare în cercetarea științifică, ed. a 3-a: Materialele Colloquia Professorum. Bălți, 2014, p. 12-16.
9. **Cazacu D.** Strategii și tehnici de intervenție psihologică în educația pentru familie la vârsta adolescentă. În: Materialele Conferinței Științifice Internaționale, 26 mai. Bălți: Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, 2017, p. 197-201.

10. **Cazacu D.** Stresul organizațional-factor perturbator al relațiilor intrafamiliale. În: Fortificarea sănătății angajaților prin suprimarea stresului organizațional. Stil modern de viață: între sănătate și stres: Materialele Conf. Șt. Intern. Bălți, 2014, p. 59-62.
11. **Cazacu D.** Reprezentări sociale despre familia contemporană la adolescenți. In Tradiție și inovare în cercetarea științifică, ed. a 4-a: Materialele Colloquia Professorum din 18 oct. 2013. Bălți, 2014, p. 12-17.
12. **Chistruga-Sânchevici I.** Modele de adaptare a familiilor tinere la transformările social-economice din Republica Moldova. În: Materialele Conferinței Științifice Internaționale „Procesele socio-demografice în societatea contemporană: de la meditații la acțiuni”, cu prilejul aniversării a 15-a de la adoptarea Progr. de Acțiune al Conf. Intern. pentru Populație și Dezvoltare (Cairo, 1994). Chișinău, 2009, p. 213-218.
13. **Colac T.** Familia: Valori și dimensiuni culturale. Chișinău: Universul, 2005. 346 p.
14. **Curelaru M.** Reprezentări sociale, ed. a 2-a, rev. Iași: Polirom, 2006. 235 p.
15. **Curelaru M.** Reprezentările sociale – teorie și metodă. Iași: Erola, 2001. 444 p.
16. **Cuznețov L.** Dimensiunea psihopedagogică a relațiilor adolescenți – părinți. În: Revista de teorie și practică educațională a Centrului Educațional „PRO DIDACTICA”, 2002, nr.2 (12), p. 42-46.
17. **Cuznețov L.** Filosofia practică a familiei. Chișinău: CEP USM, 2013. 328 p.
18. **Cuznețov L.** Tratat de educație pentru familie. Pedagogia familiei. Chișinău: CEP USM, 2008. 624 p.
19. **Gagauz O.** Familia contemporană între tradițional și modern. Chișinău: [S. n.], 2012. 280 p.
20. **Goodman N.** Introducere în sociologie. București: Lider, 1992. 490 p
21. **Granaci, L. ș. a.** Dragostea, Viața, Familia. Chișinău: Epigraf, 2000. 309 p.
22. **Holdevici Irina, Neașcu Valentina.** Sisteme de psihoterapie și consiliere psihologică. București: Kullusys, 2000. 428 p.
23. **Holdevici Irina.** Psihoterapii scurte. Să ne rezolvăm problemele de viață rapid și eficient. București: Ceres, 2002. 204 p.
24. **Mitrofan I., Vasile D.** Terapii de familie. București: S.P.E.R., 2001. 250 p.
25. **Neculau A.** Manual de psihologie socială. Iași: Polirom, 2004. 352 p.
26. **Neculau A.** Reprezentări sociale- dezvoltări actuale. În: Revista de cercetări sociale 1995, nr. 4, p. 116-134
27. **Paladi O.** Implicarea conștiinței de sine în sistemul de valori al personalității adolescentului. Teză de dr. în psihologie. Chișinău, 2011. 213 p.
28. **Papuc, B. Bodrug-Lungu, V.** Familia în contextul transformărilor contemporane. În: Analele științifice ale USM. Seria „Științe socioumanistice”, 2006, vol. 3, p.448-451.
29. **Schultz I. H.** Antrenamentul autogen. Autodetensionare concentrativă - Încercare de prezentare clinic-practică. București: Trei, 2010. 528 p.
30. **Segalen M.** Sociologia familiei. Iași: Polirom, 2011. 440 p.
31. **Stănciulescu E.** Sociologia educației familiale. Iași: Polirom, 2002. vol.1:Strategii educative ale familiilor contemporane. 280 p.

32. Stănoiu, A. Voinea, M. Sociologia familiei. București: Universitatea București, 1983. 291 p.
33. Șleahțișchi M. Depășirea conservatorismului reprezentational. Factorul practicii sociale. În: Studia Universitatis: Revista științifică a Universității de Stat din Moldova. Seria Pedagogie, Psihologie, Didactica științe, 2009, nr.9 (29), p.174-180.
34. Șleahțișchi M. Eseu asupra reprezentării puterii. Chișinău: Ed. Știința, 1998, 314 p.
35. Șleahțișchi M. Reprezentarea socială: între permanență și transformare, În: Psihologie. Pedagogie specială. Asistență socială, 2010, nr 18, p. 79-95.
36. Șleahțișchi M. Tratat de analiză structurală a reprezentării sociale. Chișinău: Î.E.P. Știința, 2016. 224 p.
37. Șleahțișchi M. Universul reprezentărilor sociale. Chișinău: Știința, 1995. 91 p.
38. Vlăduț M. Reprezentările sociale. metodologia cercetării nodului central. În: Revista Română de Sociologie. Seria: Metodologia științelor sociale, 2000, nr. 3-4, p. 349-360.
39. Voinea M. Familia și evoluția sa istorică. București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1978. 90 p.
40. Abric J.-C. L'organisation interne des représentations sociales: système central et système périphérique. În: L'approche structural des représentations sociales. Paris: Delachaux et Nestlé, 1994, p.73-84.
41. Abric J.-C. Pratiques sociales et représentations. Paris: Presses Universitaires de France, 1994. 251 p.
42. Abric J.-C. Methodologie de recueil des representations sociales. În: Pratiques sociales et representations. Paris: PUF, 1994, p. 59-82.
43. Chombart de Lauwe M.-J. Lien entre les représentations véhiculées sur l'enfant et les représentations intériorisées par les enfants. În: L'étude des représentations sociales. Paris: Delachaux & Niestlé, 1986, p. 96-117.
44. Deschamps J.-C., Doise W. Evolution des représentations inter-sexes entre 7 et 13 ans. În: Revue Suisse de Sociologie, 1975, nr1, p. 107-128.
45. Doise W., Lorenzi Cioldi F. L'identité comme représentation sociale. În: Idéologies et représentations sociales. Cousset: Del Val, 1991, p.273-286.
46. Moliner P. ISA: l'induction par scénario ambigu. Une méthode pour l'étude des représentations sociales. În: Revue Internationale de Psychologie Sociale, 1993, nr. 2, p.7-21.
47. Moscovici S. La psychanalyse, son image, et son public. Paris: PUF, 1961. 211 p.
48. Moscovici S. The Phenomenon of Social Representations. În: Social Representations. Cambridge: Cambridge University Press, 1984, p.3-69
49. Evaluare rapidă privind problema violenței în familie în Republica Moldova. http://cupluarmonios.lastrada.md/wpcontent/uploads/2013/12/report_ERPVF.pdf (vizitat 19.07.2016).
50. Moldova ocupă locul 3 din Europa după rata divorțurilor. <http://diez.md/2013/07/15/moldova-locul-3-in-europa-dupa-rata-divorturilor/> (vizitat 15.07.2016).

51. Булатова Р. Ф. Представления современных подростков о семье и семейных ценностях. <https://www.rae.ru/forum2012/pdf/0531.pdf> (vizitat 28.01.2013).
52. Гайдукова Е. Социальные представления о ролевых отношениях в современной семье. <http://www.dissercat.com/content/sotsialnye-predstavleniya-o-rolevykh-otnosheniyakh-v-sovremennoi-seme#ixzz4XpgDdAx1> (vizitat 28.01.2013).
53. Кочеткова Т., Литвин О. Представления о любви и семье современной молодежи. В: Молодеж. науч. форум: Гуманитарные науки: электр. сб. ст. по материалам II студ. междунар. заочной науч.-практ. конф. М.: „МЦНО”, 2013. https://nauchforum.ru/archive/MNF_humanities/2.pdf (vizitat 14.02.2013).
54. Фролова А. С. Брачно-семейные представления студентов 2 курса. <http://www.scienceforum.ru/2013/159/1550> (vizitat 25.05.2014).

ADNOTARE

Daniela Cazacu. *Reprezentarea socială a familiei contemporane în Republica Moldova.*

Teză de doctor în psihologie.

Chișinău, 2018.

Structura tezei: Teza este alcătuită din introducere, 3 capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 203 titluri, 7 anexe, 140 de pagini text de bază, 42 tabele și 25 figuri. Rezultatele obținute sunt publicate în 12 lucrări științifice și într-un capitol în monografie colectivă.

Cuvinte-cheie: reprezentare socială, nucleu central, elemente periferice, practici sociale, familia contemporană, familia din Republica Moldova, modificarea reprezentării sociale, practici sociale, adolescența.

Domeniul de studiu: psihologia socială.

Scopul cercetării rezidă în identificarea elementelor constitutive ale reprezentării sociale a familiei la populația din Republica Moldova, din perspectiva diferențelor de vârstă, gen, a mediului de proveniență și a studiilor, cât și depistarea posibilităților de dezvoltare a respectivului construct prin intervenția de tip psihosocial.

Obiectivele cercetării: cercetarea și elaborarea fundamentelor teoretice cu privire la familie și reprezentarea socială, determinarea conținutului reprezentării sociale a familiei în Republica Moldova, determinarea posibilităților de dezvoltare a reprezentării sociale prin modelarea unor episoade de schimbare a practicii sociale aplicând un program de intervenție psihologică, formularea concluziilor finale privind conținutul actual al reprezentării sociale a familiei în Republica Moldova.

Problema științifică soluționată: a fost identificat conținutul reprezentării sociale a familiei pentru populația Republicii Moldova din perspectiva diferențelor de vârstă, gen, a mediului de proveniență și a studiilor și demonstrată experimental posibilitatea de influență a elementelor periferice ale reprezentării sociale a familiei la adolescenți prin programul de intervenție psihologică.

Noutatea și originalitatea științifică a rezultatelor obținute rezidă în efectuarea unei analize structural-funcționale a reprezentării sociale a familiei, evidențierea formelor, tipurilor și funcțiilor ei. A fost argumentată semnificația conceptelor de reprezentare socială, nucleul central, elemente periferice, practici sociale pentru cercetarea familiei contemporane. Prin aplicarea metodelor clasice de investigare a reprezentării sociale a familiei, a fost determinat conținutul reprezentării sociale a familiei contemporane. A fost elaborat, aplicat și validat un program de intervenție psihologică bazat pe modelarea unor episoade de schimbare a practicii sociale – instrument de natură psihosocială care poate fi utilizat în scop de dezvoltare a reprezentării sociale a familiei.

Semnificația teoretică a cercetării constă în completarea câmpului teoretic cu informații științifice acutalizate referitoare la conținutul reprezentării sociale a familiei la populația din Republica Moldova din perspectiva diferențelor de vârstă, gen, a mediului de proveniență și nivelul de educație. Stabilirea posibilităților de dezvoltare a elementelor periferice ale reprezentării sociale a familiei la adolescenți prin modelarea unor episoade de schimbare a practicilor sociale.

Valoarea aplicativă a lucrării. Rezultatele obținute, despre elementele constitutive ale reprezentării sociale a familiei la variabilele vârstă, gen, mediu de proveniență și nivel de educație pot fi aplicate ca bază pentru elaborarea politicilor sociale referitor la familie (educația familiei, planificarea familiei, școala familiei). Programul de intervenție psihologică poate servi drept bază pentru elaborarea altor programe de intervenție psihosocială. Rezultatele investigației experimentale, programul de intervenție psihologică sunt utile psihologilor școlari, cadrelor didactice și psihologilor consilieri, la fel, programul poate fi propus profesorilor care predau educația civică în ciclul gimnazial și liceal.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele obținute au fost puse în practică în cadrul activităților promovate cu psihologii practicieni din nordul Republicii Moldova în cadrul Proiectului de cercetare științifică aplicativă, finanțat de AȘM cu titlul „Cercetarea funcționalității familiilor din Republica Moldova și elaborarea mecanismelor de reajustare psiho-socială a acestora în contextul integrării europene”, activităților de consiliere psihologică oferite prin intermediul site-ului www.psyconsult.usarb.md, predarea la cursuri de formare continuă pentru psihologii școlari dar, și pentru cadrele didactice.

ANNOTATION

Daniela Cazacu. *Social representation of contemporary family in Republic of Moldova.*

PhD thesis in psychology.

Chisinau, 2018.

Structure of the thesis: The thesis consists of introduction, 3 chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 203 titles, 7 annexes, 140 basic text pages, 42 tables and 25 figures. The obtained results are published in 12 scientific papers and in one chapter of the collective monograph.

Key words: social representation, central nucleus, peripheral elements, social practices, contemporary family, family in the Republic of Moldova, change of social representation, social practices, adolescence.

Field of study: social psychology.

The aim of the research is to identify the constitutive elements of the social representation of the family to the population of the Republic of Moldova, from the perspective of the age, gender, environment and the study differences, as well as the possibilities of the developing the respective construct through the psychosocial intervention.

Research objectives: the research and the development of the theoretical foundations regarding the family and the social representation, the content determination of the family social representation in the Republic of Moldova; the possibilities determination of the social representation development, by modeling some social practice change episodes by means of the psychological intervention program applying, the formulation of the final conclusions considering the actual content of the family social representation in the Republic of Moldova.

The resolved scientific problem: the content of the social representation of the family for the population of the Republic of Moldova was identified, from the perspective of the age differences, gender, background and the study differences as well as it was demonstrated experimentally the possibility of the peripheral elements influence of family social representation in adolescents through the psychological intervention program.

The scientific novelty and originality of the obtained results resides in performing a structural-functional analysis of the family social representation, highlighting its forms and types and functions. The meaning of the concepts of social representation was argued, as well as the central core, peripheral elements, social practices for contemporary family research; By applying the classic methods of investigating the family social representation, the content of the social representation of the contemporary family was determined; A psychological intervention program based on the modeling of episodes of changing social practice was developed, applied and validated - a tool of psychosocial nature that can be used for the purpose of developing the social representation of the family;

The theoretical significance of the research is the completion of the theoretical field with scientific information on the content of the family social representation to the population of the Republic of Moldova from the perspective of age differences, gender, the environment of origin and the level of education and the establishment of the peripheral elements possibilities development of the family social representation in adolescents by modeling episodes of changing social practice.

Applicative value of the paper. The obtained results, about the constituents of the family social representation at age, gender, background and the level of education, can be applied as a basis for social family policies (family education, family planning, family school). The program can serve as a basis for other psychosocial intervention programs. The results of the experimental investigation, the psychological intervention program are useful to school psychologists, teachers and psychology counselors; it can be proposed to teachers who teach civic education in gymnasium and lyceum.

Implementation of scientific results. The obtained results were implemented into practice as a part of the promoted activities with the practicing psychologists in the northern part of the Republic of Moldova by means of the Applied Scientific Research Project, financed by the ASM, entitled "*Researching the Functionality of Families in the Republic of Moldova and Developing the Mechanisms for their Psycho-Social Redeployment in the Context of European Integration*"; psychological counseling activities offered through the site www.psyconsult.usarb.md; teaching in in-service training for school psychologists as well as for teachers.

АННОТАЦИЯ

Даниела Казаку .Социальное представление современной семьи в Республике Молдова. Диссертация на соискание степени доктора психологии.

Кишинэу, 2018.

Структура диссертации: Диссертация состоит из введения, 3-х глав, общие выводы и рекомендаций, библиография из 203 названий, 7 приложений, 140 страниц, 42 таблиц и 25 фигур. Полученные результаты опубликованы в 12 научных работах и в одной главе коллективной монографии.

Ключевые слова: социальное представление, центральное ядро, периферические элементы, социальные практики, семья, Семья Республике Молдова, изменение социального представления, юношеский.

Изучаемая область: социальная психология.

Целью исследования является выявление составляющих элементов социального представления о семье в Республике Молдова, с точки зрения возраста, пола, среды проживания, уровня образования, а так же выявление возможностей развития, соответствующих элементов, путём психосоциального воздействия.

Задачи исследования: Исследование и разработка теоретических основ о семье и социальных представлениях; определение содержания социального представления о семье в Республике Молдова; определения возможностей развития социального представления о семье у юношей путём моделирования эпизодов изменения социальной практики путём применения программы психологического воздействия; формулирование общих выводов о содержании социального представления о семье в Республике Молдова.

Научная решаемая задача: Было выявлено содержание социального представления о семье для населения Республики Молдова с точки зрения различий по возрасту, полу, среде проживания и уровню образования. Также было экспериментально доказана возможность влияния на периферические элементы социального представления о семье у юношей путём психологической коррекционной программы.

Научная новизна и оригинальность полученных результатов заключается в проведении структурно-функционального анализа социального представления о семье, подчёркивая её формы, типы и функции. Были утверждены значения таких понятий как: социальное представление; центральное ядро, периферические элементы, социальные практики для исследования современной семьи. Была разработана, применена и утверждена психокоррекционная программа, основанная на моделировании эпизодов социальной практики как инструмент психологического характера, который можно использовать в целях развития социального представления о семье.

Теоретическая значимость исследования заключается в дополнении теоретической области значимой информацией относительно социального представления о семье у населения Республики Молдова с точки зрения возраста, пола, среды проживания и уровня образования, а также выявление возможностей преобразования периферических элементов социального представления о семье у юношей путём моделирования эпизодов изменения социальных практик.

Практическая значимость работы: Полученные результаты, касающиеся составляющих элементов социального представления о семье могут быть использованы в качестве основы для разработки социальной семейной политики (семейное воспитание, планирование семьи, школа семьи). Данная программа может служить основой для других психокоррекционных программ. Результаты экспериментального исследования и психокоррекционная программа полезны для школьных психологов, преподавателей и психологов-консультантов, дидактических кадров, преподающих гражданское право в гимназии и лицее.

Внедрение научных результатов: Полученные результаты были применены на практике в рамках работы с психологами-практиками севера Республики Молдова в рамках научного исследовательского проекта, финансируемого Академией Наук Республики Молдова под названием « Исследование функциональности семей Республике Молдова и разработки механизмов их психосоциального преобразования в контексте европейской интеграции»; Психологическое консультирование через сайт www.psyconsult.usarb.md; преподавание на курсах повышения квалификации для школьных психологов, а также для преподавателей

CAZACU DANIELA

**REPREZENTAREA SOCIALĂ A FAMILIEI
CONTEMPORANE ÎN REPUBLICA MOLDOVA**

511.03 - PSIHLOGIE SOCIAL

Autoreferatul tezei de doctor în psihologie

Aprobat spre tipar: data 28.05.2018
Hârtie offset. Tipar digital
Coli de tipar.: 1,0

Formatul hârtiei 60x84 1/16
Tiraj 50 ex
Comanda nr. 683

SRL „INDGIU COLOR”
Str. Puşkin, 38, tel. 0-231-3-99-79